

Мирољуб Јевџић

КАКО НАЦИЈЕ БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ ГЛЕДАЈУ МОДЕРНУ ТУРСКУ

САЖЕТАК: Државе које су створене после пропасти бивше Југославије у последњој деценији 20. века дуго су биле део Османске империје или су биле у конфликту с њом. Све се то одражава на односе тих држава с данашњом Турском, наследницом Османске империје. Аутор показује како новостворене државе гледају на данашњу Турску. Посебну пажњу посвећује узроцима различитих погледа на Турску. По његовом мишљењу, то представља основу за заједничко разумевање и развој добрих односа на Балкану и европском простору и услов је да Европа (а и Медитеран) буду стабилни и мирни.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Југославија, Турска, нове јужнословенске државе, ставови, разлике

Турска је без сумње један од важнијих актера у балканској политици. Она је пре свега важна као актуелни актер, али и као држава која баштини традиције Османске империје која је веома дуго владала највећим делом Балкана. Османско царство је било исламска верска држава, а Турска је њен наследник. Јасно је онда да је исламска прошлост оставила дубоке трагове на модерну Турску. Стога се у овом раду држимо приступа политикологије религије [Јевџић 2007].

У овом раду посматрају се само нације које су се одвојиле од бивше Југославије, не све балканске нације. Када се говори о нацијама бивше Југославије онда се не мисли само на нације у етничком смислу већ и на нације као државотворне елементе. Стога ће се у овом раду анализирати како на Турску гледају државе настале после распада Југославије, а у оквиру њих како на Турску гледају етничке и верске заједнице које чине те државе.

У том смислу веома је важно извршити поделу новонасталих држава на основу доминантне религије у њима. Србија је доминантно православна земља, али у њој живи и бројна албанска мањина која је (према америчким подацима¹) 97% муслиманске вероисповести. Поред Алба-

¹ <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/100931.htm> (доступно 12. 3. 2012).

наца у Србији живи и око 3,2%² других муслимана. БиХ је троконфесионална држава, равноправних верских заједница: православних, муслимана и римокатолика. Како пописа становништва дуго није било, дају се различите процене које треба узети с резервом, пре свега зато што свака верска заједница жели да повећа број својих следбеника. Према проценама ЦИА у БиХ живи: 40% муслимана, 31% православних, 15% римокатолика и 14% осталих³. Македонија је такође већински православна, али је муслиманска заједница у њој веома бројна. Број муслимана је 33,3%⁴. Наредна је Црна Гора, која такође има православну већину од 74%, али је бројна и муслиманска мањина – 17,7%⁵. Хрватска је доминантно римокатоличка са 87% приврженика. Муслимана готово да и нема, свега 1,3%⁶. Али Хрватска има интереса у БиХ, где живи значајна хрватска римокатоличка заједница, па самим тим Хрватска има посебан интерес за турску политику у БиХ и на Балкану.

Ова подела је веома важна из врло једноставног разлога. Као исламска држава Османска царевина је у свом продору на Балкан као основну идеологију имала идеју ширења ислама [Sultana 2008]. Дакле, и сви оружани сукоби које је Османска царевина водила с државама које је касније покорила биле су врста исламске мисије. Самим тим и прихватање ислама од стране дела покорених народа било је схваћено као прихватање религије која доноси спасење. Ако су прве генерације муслимана ислам прихватиле, јер им је тако било лакше да живе у исламској држави, већ је друга и трећа генерација муслимана искрено веровала у исправност исламског учења и у предност ислама над вером предака. Када су ти муслимани ислам доживели као предност, нормално је да су и исламску државу доживели као предност а Османлије као усрећитеље и спасиоце. Самим тим акција освајања њихових земаља од стране Османлија за њих је била божји дар и били су захвални Османлијама због тога што су им открили вредности „праве вере“. Самим тим они су заволели османску државу коју нису доживљавали као поробљивачку већ као своју јер их је ислам већ учио да сви муслимани треба да чине једну заједницу и живе у заједничкој држави. Како су новообраћени муслимани, до јуче балкански хришћани, видели Османску царевину и њен долазак на Балкан, види се из следећих речи Мухсина Ризвића, познатог муслиманско-босанског књижевног посленика. Ризвић цитира питање које је извесни Енглез поставио једном кадији из Босне: „Како је било у Босни прије доласка Турака?“ Кадија на то одговара: „Ко ће знати како је изгледало све ово прије него

² <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ri.html> (доступно 12.3. 2012).

³ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bk.html> (доступно 12.3. 2012).

⁴ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mk.html> (доступно 12.3. 2012).

⁵ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mj.html> (доступно 12.3. 2012).

⁶ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/hr.html> (доступно 12.3. 2012).

што нас је обасјала свјетлост ислама.“ [Ризвић 1995: 657]. Енглеz кадију пита о доласку Турака мислећи на османско освајање Босне. Питање се односи на војну акцију, јер су Османлије дошли као освајачи Босне, и Енглеz мисли на све што то освајање подразумева. Али кадија, иако свестан сложености питања, цео одговор концентрише на ислам, на веру у чију истинитост верује без имало зазора. Он је свестан да је помињане ислама и Османлија који долазе у Босну повезано с политичким пројектом који се тако остваривао, али ипак све то сажима у једну реч – ислам, а то је пре свега вера. Дакле, за кадију нема никакве дилеме, за срећну околност да је он прихватио праву веру која му после смрти доноси спасење заслужни су Турци, како их Енглеz именује. Самим тим види се колика је његова захвалност Османлијама зато што су му омогућили да прихвати једину праву веру, која ће му после неминовне смрти донети рајско блаженство.

Таквих примера у писаној традицији југословенских муслимана има много. Узмимо, на пример, једног од најзначајнијих исламских аутора из 16. и 17. века, Хасана Кафију Прушћака (1544–1616). Он је знао да је његов прадеда Јаков био хришћанин у време освајања Босне од стране султана Мехмеда ал Фатиха 1463. године. Његов прадеда се као становник босанске државе суочио с османском војском која је дошла да укине босанску независност и да Босну припоји Османском царству. Долазак те војске створио је ситуацију у којој је Јаков прешао у ислам. Описијући то, Прушћак вели: „... и тада га је узвишени Алах, који је опростив, упутио на прави пут, па је примио ислам у вријеме доласка Абу ал Фатиха да заузме Прусац“ [Накићевић 1977: 13]. Став Прушћака нам још једном и врло директно показује шта је за оне становнике Босне који су прешли на ислам представљао долазак османске војске, која је ислам донела. То није била војна окупација странаца већ долазак браће који су их пригрлили. Зато је сасвим нормално да муслимански становници Босне Османску царевину доживљавају као своју земљу, да је воле, бране и да су спремни да се за њу жртвују. Зато Прушћак османско царство назива „домовином спаса“, затим „дар ас салам“ – земљом мира [Накићевић 1977: 68]. Балкански муслимани су своју судбину везали за ту државу и доживљавали је као своју. Представљали су њене верне синове, чинили њену војску, давали јој своје најумније и најспособније синове за најистакнутије дужности и све време опадања моћи царства најискреније се борили да се границе државе што дуже очувају и да не напуштају провинције од којих је настала Југославија.

Безброј је историјских извора, југословенског, османског, турског, арапског, ватиканског, аустријског и другог порекла који то доказује. Овде ћемо се задржати на изворима југословенске провенијенције, почев од Адила Зулфикарпашића (1921–2008) истакнутог босанског политичара. Обраћајући се на једном скупу у Новом Пазару тамошњим муслиманима, он је рекао: „Познато је да је на овим просторима до балканских ратова била турска држава... То је била наша држава. Држава која је испуњавала наше интересе... Дакле, ми смо своју еманципацију, свој просперитет,

своју будућност везивали за ту турску државу и настојали да је ојачамо... Када се турска империја повукла... Срби су у дубини душе остали наши противници, рушитељи наше земље..." [Сџаев 21.2.1992: 21].. Верујем да ће се свако сложити да је ово веома карактеристичан став. Он показује како су босански муслимани и муслимани Србије гледали на Османско царство, које Зулфикарпашић назива Турском. То је, како видимо, била „њихова земља“. Став Зулфикарпашића није наишао на противљење. Напротив! Присутни су те речи прихватили с одобравањем. У исто време истицањем да су Срби рушили ту земљу показало се како муслимани, који сада живе у Србији, гледају на своју садашњу домовину. А Османско царство је домовина спаса због које нема живота. Зато што је донело ислам. А како видимо Срби су муслимане лишили те домовине, јер су је бар на простору Србије срушили.

Говорећи о односу ислама према бошњачкој нацији, а ње без Османске империје не би било, лист Исламске заједнице (ИЗ) Косова намењен муслиманима српског језика говори следеће: „Наше бошњаштво не значи негирање нашег исламског веровања, напротив ислам је главни конституент (темељ) наше нације, да нисмо постали муслимани не бисмо постали ни Муслимани ни Бошњаци“ [Селам св. 10 (мај–јуни 1997): 7]. Овим текстом они који се данас национално одређују као Бошњаци јасно показују да су свесни да је ислам главни камен темељац њихове заједнице. А ислама без Османлија не би било.

Због свега тога потпуно је природно да у свим републикама бивше Југославије у којима данас живе муслимани, постоји јасно изражен осећај јаке симпатије за савремену Турску, наследника Османске империје. И то симпатије о којој је говорио Адил Зулфикарпашић, осећања потпуне везаности за Османску царевину у елементима који формално гледано немају везе с исламом већ су сасвим секуларни. Тако, на пример, у *Гласнику Врховног исламског сјџарешинсџива (ГВИС)* постоји рубрика „Из наше прошлости“. Јасно је да је та рубрика везана за прошлост Исламске заједнице (ИЗ) и муслимана као верника. Али, ако се она пажљиво прегледа, видеће се да се у њој као прошлост ИЗ и муслимана с подручја бивше Југославије узима све оно што је везано за османску државу. Тако се у једном тексту налази наслов „Једна турска кућа у Београду“ [ГВИС, св. 3 (1988): 281]. Без икакве дилеме овде се употребљава етничко име Турчин, односно турски, Турска. То је кућа из прве половине 19. века, времена када су Београдом владале Османлије. Из података који се дају види се да су у тој кући према ГВИС-у живели Турци: „1810. у овој кући су поново становали Турци“. [ГВИС, св. 3 (1988): 281]. Дакле, без икакве дилеме ИЗ кућу коју назива турском сматра културном баштином данашњих муслимана, који с Турцима немају етничку везу.

Много значајанији доказ поистовећивања муслимана с подручја бивше Југославије јесте пример поистовећивања с османском војском, која се доживљава као војска данашњих муслимана. Описујући Наполеонов поход на Египат 1799. године, поход који с данашњом Босном нема никакве везе, ГВИС читавим текстом показује да вест доживљава као део

историје босанских муслимана. Цео тај поход и одбрана од њега представља се као опште муслиманска ствар, дакле, и босанска. „У смислу шеријатских фетви и уз Божју помоћ муслимани су одмах мобилисали све своје снаге и повели борбу против њих са циљем и жељом да потпуно ослободе своју земљу од непријатеља ислама“ [ГВИС, св.5 (1987): 673]. И најједноставнија анализа текста показује да се цео поход на Египат доживљава као напад на ислам, а одбрана од напада је исламска верска дужност. Нема никакве сумње да је то ствар која се тиче босанских муслимана. Посебно је важно да се у тексту истиче да је командант османских трупа паша Гази Џезар Ахмет (1720–1804) пореклом из Херцеговине [ГВИС св. 5 (1987): 673]. Такође, важан податак из поменутог текста јесте да је у војсци коју је предводио Гази Џезар Ахмет паша био „велики број Босанаца и Херцеговаца“ [ГВИС св. 5 (1987): 673].

Мислимо да никоме не треба доказивати колико је војска суштински државна институција. С те тачке гледишта јасно је да је поистовећивање с њом потпуно поистовећивање с државном политиком. А то овде ГВИС јасно чини стављајући овај опис у рубрику „Из наше прошлости“. Дакле, ту причу, коју данас као своју препричава савремена Турска, исто тако доживљава и најзначајнија институција босанских муслимана – Врховно исламско старешинство, које издаје ГВИС.

После овако јасних примера поистовећивања с османском прошлошћу није много тешко разумети да се и све остало тако доживљава. Узмимо још један карактеристичан пример. Зна се да је паша високи војни и државни функционер у рангу европског генерала. Тако су поглавари османских провинција носили тај чин. Такав чин имао је у принципу поглавар београдског пашалука, који је као представник султана био државни функционер Османске царевине. Никако није могао имати везе с независном Исламском заједницом БиХ. ИЗ БиХ формирана је после престанка владавине османске државе на просторима Босне. Али ИЗ БиХ ту државу, како смо видели, доживљава као своју и због тога у рубрику „Из наше прошлости“ сврстава и пашин конак на Горњем Калемегдану у данашњем Београду, главном граду Србије [ГВИС, св. 5 (1987): 673]. Све то показује степен идентификације с Османским царством у прошлости.

Данас је ситуација нешто другачија. У условима када се покушава формирати бошњачка национална свест јасно је да се мора начинити отклон од османске прошлости, колико год муслимани из БиХ истицали везу с некадашњим царством. При томе је веома важно истаћи да постоје два приступа: један који је доминантан, који и садашњу Босну и бошњаштво емотивно везује за модерну Турску и гледа у њој најближег савезника, и други који је малобројнији, али постоји, и који настоји да од Турске начини већи отклон. Врло је важно подвући, да без обзира на то што истичемо, да први и доминантнији своје емоције упућује ка модерној Турској, и он мора примат да да Босни. Већ смо рекли да је ИЗ та која одржава традицију везану за Османску царевину, али чак и она мора да истакне предност Босне над Истанбулом. То најбоље показују наслови у *Прејорду*, исламским информативним новинама, које штампа старешинство

ИЗ за БиХ. Пред референдум о независности БиХ, *Прејород* је штампао следећи слоган на насловној страни – „Босна је наша једина домовина, гласајмо за њу“ [*Прејород*, 15.2.1992: 1]. Ако се сетимо Хасана Кафије Прушћака који Османско царство назива „домовином спаса“, ово је ипак значајан отклон.

Како немуслимански становници бивше Југославије гледају на савремену Турску? Прво ћемо у том смислу погледати како се на Турску гледа у српским земљама насталим после распада Југославије. Ако се има у виду да је у средњем веку постојала стабилна и просперитетна српска држава, односно више српских држава које су се урушиле због османских освајања, логично је да Срби на такве акције Османлија не могу гледати са симпатијама, као што Турци нису могли са симпатијама гледати на покушаје великих западних сила да после Првог светског рата поделе Турску. Друго, савремена српска држава настала је у ослободилачком покрету који је против османске власти вођен у 19. веку. То је резултирало стварањем савремене српске државе. Када се те чињенице узму у обзир, јасно је да период османске владавине у свести и култури Срба није могао да има позитивне одјеке. Увек је негативно, изазвано нежељеном страном окупацијом, било јаче од било чега позитивног, чега је по дефиницији морало бити. Ако се погледа српска епска поезија настала у том периоду, најбоље ће се видети тачност ове чињенице.

Ту, међутим, постоји веома важна чињеница за разумевање савремених српско-турских односа. Рекли смо да је османска држава била исламска верска држава у којој је национално осећање било потиснуто у име верске припадности. Самим тим сви муслимани били су једно тело. Како се у време османске владавине појам Турчин, који су Срби користили, употребљавао као синоним за муслимана, то је све што је везано за ислам било називано турским. Када се данас говори о том периоду, Срби под тадашњим термином Турчин, турско итд. подразумевају да је реч о етничким Турцима, турској култури итд., а занемарује се да су активни део те културе и тих Турака били и муслимани који говоре српски. У том смислу све што се из тог периода доживљава као турско везује се за савремену Турску. Посебно је важно да се Турска у последњим збивањима на просторима бивше Југославије понашала тако да је од стране Срба то било виђено као навијање за муслиманску страну [Новаковић 2007], било у Босни и Херцеговини било на Косову и Метохији, што је све додатно оптеретило слику коју о Турцима има просечан Србин. Ако се крене од ових општих чињеница ка појединачним, онда се мора рећи да сада постоје две међународно признате државе које су начинили Срби, Србија и Црна Гора, као и да у оквиру међународно признате БиХ постоји ентитет који се назива Република Српска. Ове три српске политичке заједнице различито гледају на Турску. Кренули бисмо од ентитета у оквиру БиХ, Републике Српске (РС).

Ако се проанализирају односи које РС има према Турској, онда се може видети следеће. РС сматра да је политика Турске према БиХ веома пристрасна и да власти Турске одржавају и привилегију муслимански

део државе. И то је константа у политици која се у РС формулише према Турској. Она се најбоље види из изјава које дају најистакнутији представници овог ентитета. Тако Милорад Додик, председник РС, каже: „Мени смета улога Турске у БиХ. Она је чланица Савјета за имплементацију мира и на свим састанцима подржава искључиво бошњачки приступ рјешавању проблема; никада се није десило да буде објективна. Зато је Турска апсолутно неприхватљива као модератор односа у БиХ.“⁷ Овај јасан став првог човека РС показује какав је став у томе ентитету према политици Анкаре. Како Додик има велику политичку подршку у РС, јасно је да је то став великог броја људи у овом ентитету. Говорећи даље о томе, Додик је казао да је Турска „помагала муслимане у рату 90-их година, међу првим признала Косово и увијек била на супротној страни од интереса српског народа у БиХ, додавши да је свој став пренио и предсједнику Србије Борису Тадићу“⁸. Додик не оклева ни да се негативно изрази о политици Турске према другим српским земљама као кад је Република Србија у питању. Ево његовог става о улози Турске у регулисању спора унутар ИЗ у Србији: „Предсједник Српске је оцијенио да је погрешно укључивање Турске у рјешавање проблема унутар исламске заједнице у Србији, те да о томе треба да одлучује сама исламска заједница“⁹. Он критикује и политику Србије према Турској, што се види из следеће изјаве: „Предсједник Републике Српске Милорад Додик рекао је да је Београд полудио за Сарајевом и да игнорише реалност да мултиетничко Сарајево од прије 20 година више не постоји. Ви сте из Београда сви полудјели за Сарајевом. Сарајево није оно које је било прије рата. У Сарајеву данас живи 98 одсто Бошњака, нагласио је Додик. Додик је констатовао да се неки либерални београдски кругови и неки медији понашају као да се ништа није десило. Овдје сада постоји сасвим друга реалност, а једна од тих реалности је да у Сарајеву, по истраживању Хелсиншког одбора, живи 1,2 одсто Срба. Тог мултиетничког Сарајева нема; нису Срби отишли из Сарајева зато што им је било лијепо, нагласио је Додик.“¹⁰ То се посебно види из речи којима се описује спољна политика савремене Турске. Додик ту политику дефинише као неоосманизам, а шта она представља за њега најбоље показују речи којима ту политику описује: „Циљ Републике Српске је да се брани од турске доминације и неоотоманизма, рекао је председник РС Милорад Додик.“¹¹ Таква изјава уследила је после победе на изборима странке Реџепа Тајипа Ердогана када је „обећао да ће његова странка АКП бити глас муслимана, истичући такође да ће и Либанци, Сиријци, Палестинци и Босанци имати користи од њене победе“ [Sundal 2008]. У тексту који цитирамо каже се: „Додик је реаговао на конкретан коментар турског премијера Реџепа Тајипа Ердогана, дат после победе на изборима, који је изазвао жестоке емоције у БиХ и у

⁷ <http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Dodik-Turska-neprihvatljiva-kao-moderator-odnosa-u-BiH-113196.html> (доступно 23. 3. 2012).

⁸ Исто. ⁹ Исто. ¹⁰ Исто.

¹¹ http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/sr_Latn/features/setimes/features/2011/07/08/feature-03 (доступно 23. 3. 2012).

другим деловима региона“ [Sundal 2008]. Као што видимо, Додик је показао посебну осетљивост по питању тзв. неоосманизма који доживљава као суштину савремене турске спољне политике која, по његовом мишљењу не доноси ништа добро Републици Српској нити српском народу уопште. Управо због тога аналитичари истичу да се политика РС разликује од политике Републике Србије по питању односа са савременом Турском. Већ се из тога види да постоји знатна разлика гледања на Турску од стране два српска ентитета.

Да је политика Србије другачија лако се може закључити из изјава оних који Србију данас представљају. На званичном сајту амбасаде Србије у Анкари стоји: „Билатерални односи две земље имају тенденцију сталног раста, Република Србија поклања значајну пажњу развоју односа с Републиком Турском као једном од најважнијих земаља у овом делу света.“¹² Амбасада то документује бројним посетама које су у периоду од 2007. до 2011. обавили високи функционери двеју држава. Као почетну истичу посету председника Србије Бориса Тадића Турској 2007, а као последњу трилатерални састанак државника Србије, Турске и БиХ 2011. године.¹³ Колика је разлика у односима с Турском између Републике Српске и Србије најбоље се може видети из изјаве коју је председник Тадић рекао у јулу 2010. године после сусрета с председником турске владе Ердоганом. Тадић је тада рекао: „Велика је улога Турске и њен утицај и кредибилитет на простору Западног Балкана, као што је и велика улога Србије. Данас сви треба да буду свесни нашег пријатељства, сви треба да буду свесни нашег сагледавања заједничких циљева.“¹⁴ Сама чињеница да је тада у веома осетљивом региону Србије, Рашкој области, коју муслимани називају Санџаком, отворен турски културни центар „Кемал Ататурк“ јасно говори о тежњи Србије да с Турском развија добре односе.¹⁵ Како је Тадић дочекао високу турску делегацију, види се из поруке коју је турском госту упутио: „Желим да се у Србији, Београду и Новом Пазару осећате као код своје куће и желим да и убудуће радимо на повезивању народа на простору Балкана“.¹⁶ Ако се подсетимо претходних пасуса овога текста, у којима подсећамо да је Османско царство до 1912. године било суверен у Новом Пазару, а до 1878. формално и у Београду, јасно је шта та порука значи. За Србе је свако подсећање на владавину Османлија негативно и изазива горке емоције. Од стране неких српских политичких партија то може бити оцењено као издаја националне историје. Уосталом управо је тако реаговао и премијер Републике Српске Додик. Али, Тадић је упркос свему те речи изговорио. И то је доказ какве су стварне намере Србије према Турској.

Трећа српска земља чији је савремени став према Турској важан је сте Црна Гора. Црногорски Срби су епски народ, са снажном племенском

¹² <http://ankara.mfa.rs/cir/us.php> (доступно 23. 3. 2012).

¹³ Исто.

¹⁴ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Srbija/736528/Most+izme%C4%91u+Srbije+i+Turske> (доступно 23. 3. 2012).

¹⁵ Исто.

¹⁶ Исто.

традицијом. У томе епском амбијенту улога Османске царевине у нашој прошлости посебно се негативно оцењивала. Црна Гора на извештан начин цели свој идентитет заснива на борби против Османлија, много више него Србија. Највећи интелектуални и духовни производ настао у Црној Гори јесте *Горски вијенац*, еп владике и господара Црне Горе Петра II Петровића Његоша (1813–1851). Тај еп пева о херојској борби Срба из Црне Горе против Османске империје. Црна Гора је стога себе веома дуго доживљавала као бастион српске борбе против Османлија. Због тога је веома важно погледати како данашња Црна Гора гледа на савремену Турску. Да бисмо то показали, послужићемо се примером који одсликава данашње расположење великог дела црногорског културног миљеа. Говорећи о Његошу, који је до скоро био неприкосновен, веома утицајни црногорски културни посленик о томе каже: „То су црногорске тмине којима је свакако кумовао и Његош... Зар Његош не говори о муслиманима као о нечему страном и накарадном... Како сад моја супруга може у Подгорици предавати *Горски вијенац*... а слушају је наша браћа Муслимани чији је гријех, ето што су прихватили мухамеданство. Црногорци никада нису имали снаге да се суоче с ужасом и теретом који нам је оставио Његош. Ја сам први направио неке кораке, додуше опрезно, да се Његош сведе на праву мјеру, да се раскине с канонизирањем сваке његове мисли, и да се он врати поезији и само поезији“ [Дани, 24.11.1997: 45]. Ово је једно крајње мишљење оних Срба из Црне Горе који свој политички пројект граде на идеји да су Црногорци посебна етничка нација у односу на Србе. У том покушају одвајања од Срба они користе све могуће савезнике, па су им у томе смислу потребни и муслимани који говоре српски језик. Отуда оваква настојања да се приближе муслиманима, говором који сасвим одудара од стварне историје црногорских Срба. Садашња ситуација у Црној Гори је да је та опција победила на изборима и да она влада Црном Гором, тако да има све више садржаја у култури који настоје да се приближе муслиманима. А како су муслимани у Црну Гору дошли с османским освајањима, то ствара претпоставке за промену односа према садашњој Турској. Таква се политика јасно осећа у наступима оних који у Црној Гори врше власт. Најзначајнија личност црногорске политике је председник владајуће партије Демократске партије социјалиста, Мило Ђукановић. Говорећи у марту 2012. о црногорско-турским односима, Ђукановић је рекао: „Мислим да су политички односи на непроцењивом нивоу. Два председника наших двају угледних земаља већ су се састали неколико пута. Такође сам се упознао с премијером Ердоганом на разним међународним форумима. Премијер Црне Горе ускоро ће посјетити Анкару и то ће бити прва службена посјета црногорског премијера Турској. Наша Министарства вањских послова такође имају изврсну и учесталу сарадњу. Комуникација на свим нивоима је веома успешна. Дакле, рекао бих да је овај политички оквир одличан темељ за унапређење наше сарадње, посебно у области економије. Турске компаније већ показују значајан интерес за пословање у Црној Гори. Вјерујем да ће посјета нашег премијера Турској пружити нови подстицај за активнију улогу инвеститора и пословне од-

носе између наших земаља.¹⁷ Из овога става Мила Ђукановића турском листу *Заман* види се колико су претходно изнети ставови једног интелектуалног дела Црне Горе добили одјек у службеној црногорској политици. Посебна разлика у поимању турске политике на Балкану у односу на ставове Милорада Додика види се из следеће изјаве: „Знам да је било неких предрасуда према јачању турског положаја на Балкану. Црна Гора нема такве предрасуде, ми смо мултиетничка држава и мултиетничко друштво. Напротив, сматрамо Турску за блиског партнера. Такође је јасно да Турска има конструктивну улогу на Балкану, као и у Босни и Херцеговини. Због тога мислим да је ова недавна трилатерална иницијатива између Турске, Босне и Херцеговине и Србије нешто што доприноси стабилности на Балкану, што је погодно за побољшање сарадње и одржавање добрих односа између Турске и земаља западног Балкана.“¹⁸ Посебно је важно погледати какви су ставови Ђукановића по питању заштите верских објеката ислама, а многи од њих су део османске културне баштине јер су изграђени за време османске владавине Црном Гором. На питање о томе Ђукановић је рекао: „Као што сам рекао, црногорско друштво је мултиетничко друштво и веома смо поносни на наше заједничко културно и историјско наслеђе. У том смислу, не постоје предрасуде ни изузеци. Држава Црна Гора придаје једнаку пажњу потреби да се заштите и обнове сва вјерска мјеста без обзира да ли је то џамија, православна или католичка црква.“¹⁹ Види се колико је то велики напредак. У традицији Црне Горе било је исламско наслеђе третирано као културно наслеђе непријатеља. Сада, како видимо, званична Црна Гора то наслеђе сматра својим заједничким културним благом.

Представљајући Србију, Црну Гору и Републику Српску и њихов став према савременој Турској, ми смо почели обрађивати православни део бивше Југославије, па ћемо у складу с тим погледати како на савремену Турску гледа Република Македонија, која је такође доминантно православна земља. Прост увид у међуверске односе у Македонији показује да су тензије између већинског православног дела популације и бројне муслиманске мањине видљиви. Велики светлећи крст на планини Водно изнад Скопља, као симбол православља, посебан је доказ за то. Колико је то карактеристичан симбол, најбоље се види из података да је Скопље, престоница Македоније, мешовит православно-муслимански град, у коме су православни већина али у коме се број муслимана стално повећава. Процент муслимана од пописа до пописа већи. Слична ситуација види се и у другим градовима западне Македоније, где се сусрећу ислам и православље. И тамо се на појединим висовима могу видети крстови који би требало да докажу присуство и снагу православља, док се у селима где су муслимани већина стално дижу нове џамије. Та чињеница је исто као и у БиХ или Санџаку последица османске владавине.

¹⁷ <http://www.pobjeda.me/2012/03/15/zaman-istanbul-crnogorac-dukanovic-poziva-turske-poslovnje-ljude-da-investiraju>, (доступно 23. 3. 2012).

¹⁸ Исто. ¹⁹ Исто.

Али те чињенице не оптерећују државне односе Турске и Македоније. Борећи се за свој идентитет и име које Грчка оспорава, Македонија је нашла у Турској значајну подршку. Говорећи о томе службени новински извештаји цитирају изјаву премијера Турске Реџепа Тајипа Ердогана: „Природно је да Македонија користи уставно име под којим је постала независна држава. Грчко се име зна и то је Грчка. У том контексту додаци као Горња, Доња и Северна немају никакав значај. Оваква и слична навођења су неправедна.“²⁰ Већ та изјава сасвим јасно говори какав је став званичне Македоније према Турској. Скопље због тога само може да испољи велику захвалност јер је улога и опредељење Турске у овом случају за Македонију од непроцењиве важности.

Следећи случај је случај Хрватске. Као и у случају Србије и хрватско-турски односи могу се гледати као односи Хрватске државе према Турској и кроз ставове Хрвата из БиХ. Прва је она која се тиче односа Хрвата из БиХ, као једног од три равноправна народа у тој републици према Турској, а друга се тиче Републике Хрватске. Босанско-херцеговачки Хрвати имали су идентичну историју односа с Османским царством као и босански Срби. И они су се у тој држави нашли као резултат војне окупације и присиле. Због тога су присуство Османског царства на босанско-херцеговачком тлу доживљавали као велику невољу и својски се трудили да она што пре престане. Истовремено, своје суседе муслимане доживљавали су као своје противнике и непријатеље јер су они желели да османска власт траје. Како данас Хрвати из БиХ гледају на савремену Турску? О томе најбоље говоре односи који се виде на терену између две верске групе. Најтипичнији пример је град Мостар, који је подељен на два дела реком Неретвом. Ти делови су као две државе. Док се на муслиманској страни Турска доживљава као најдражи пријатељ, Хрвати су против тога. Велике манифестације као фудбалске утакмице најбољи су пример за то. Тако су приликом утакмице репрезентација Турске и Хрватске у медијима доминирали описи од којих један наводимо: „Муслимани традиционално навијају за Турску док босански Хрвати виде хрватску репрезентацију као властиту, а попут невидљиве границе дијели их ријека Неретва.“²¹ Очигледно је да босанско-херцеговачки Хрвати не гледају повољно на Турску. С друге стране, из званичних изјава хрватске државе види се да Загреб веома повољно оцењује односе с Турском. У овом случају чини нам се да је веома карактеристичан став хрватске амбасаде у Анкари. Тамо стоји: „Политички односи Републике Хрватске и Републике Турске континуирано су пријатељски, стабилни и без отворених питања, а сурадња с Турском Хрватској осигурава важног међународног партнера. Узајамност у односима успјешно се развија на билатералном, регионалном и мултилатералном плану.“²²

²⁰ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/Region/964208/Turska+izme%C4%91u+Gr%C4%8Dke+i+Makedonije.html>

²¹ <http://www.index.hr/vijesti/clanak/muslimani-navijaju-za-tursku-reprezentaciju-a-bosanski-hrvati-za-hrvatsku-kaodaje-njihova/391689.aspx> (доступно 23. 3. 2012.)

²² <http://tr.mvp.hr/?mh=437&mv=2600&id=3589> (Доступно 23. 3. 2012.)

На крају, важно је истаћи да се савремени односи Турске и новонасталих балканских држава мање-више развијају у позитивном правцу. Они су, међутим, оптерећени и озбиљним изазовима какви су они који се тичу различитих гледања на нека важна питања. Ту се пре свега мисли на будућност БиХ и независност Косова и Метохије [Copley 2007a]. Будућност тих односа умногоме ће зависити од начина решавања ова два питања.

ЛИТЕРАТУРА

- Гласник врховног исламског сјарџешинства* (Сарајево), различити бројеви.
 Накићевић Омер, *Хасан Кафија Прућњак, ѿионир арајско-исламских знаносћи у БиХ*, Сарајево 1977.
 Новаковић Драган, Исламска заједница у функцији остваривања албанских националних интереса, *Полишкологија религије*, год. 1, бр. 1, 2007.
 Новаковић Драган, Однос Исламске заједнице у социјалистичкој Југославији према издавачкој делатности као модерном начину информисања верника, *Полишкологија религије*, Година 2, бр. 1, 2008.
Прејород (Сарајево), 15. 2. 1992.
 Ризвић Мухсин, *Босански муслимани у Андрићеву свијету*, Љиљан, Сарајево 1995.
Селам, Ревија за културу, науку, вјеру, издање Исламске заједнице Косова (Призрен), бр. 10, мај–јуни 1997.
Српске народне јуначке йесме / [изабрао и приредио Драган Лакићевић], Рад, Београд 1986.
Сјав (Нови Сад), 21. 2. 1992.
 Ужас и терет владике Његоша, *Дани* (Сарајево), 24. 11. 1997.
- Copley, Gregory R. Meeting the Burden of Statehood: Is Kosovo Ready?, *Politics and Religion Journal* (Belgrade), Vol. 1. № 1, 2007.
 Copley, Gregory R. The Road to Peace in the Balkans is Paved with Bad Intentions, *Politics and Religion Journal*, Vol. 1. № 2, 2007.
 Jevtic, Mirosljub. Political Science and Religion, *Politics and Religion Journal*, Vol. 1. № 1, 2007.
 Rex, John. Secular Substitutes for Religion in the Modern World, *Politics and Religion Journal*, Vol. 1. № 1, 2007.
 Sundal, Fatma. What has Happened in AKP Years in Turkey: the Condition of Islamism, Turkish Islam Synthesis and Islamist Violence, *Politics and Religion Journal*, Vol. 2, № 1, 2008.
 Sultana, Aneela. Digging Islamic Roots of Jihad to Unveil the Truth, *Politics and Religion Journal*, Vol. 2, № 1, 2008.

Инијерней извори

- <http://ankara.mfa.rs>
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>
<http://www.index.hr>
<http://www.nezavisne.com/>
<http://www.pobjeda.me>
<http://www.rts.rs>
<http://www.setimes.com>
<http://tr.mvp.hr/>

HOW NATIONS OF FORMER YUGOSLAVIA LOOK ON MODERN TURKEY

by

Miroљub Jevtić

SUMMARY: The states that were created after the breakup of former Yugoslavia in the last decade of the 20th century had long been either part of the Ottoman Empire or in conflict with it. It is all reflected in their relationship with today's Turkey, the successor of the Ottoman Empire. The author shows how the newly independent states look on Turkey today. Special attention was dedicated to the causes of different views on Turkey. In author's opinion, it is the basis for mutual understanding and the development of good relations among Balkan States and in the European Region and it is also the condition for peace and stability in Europe (and in the Mediterranean).

KEY WORDS: Yugoslavia, Turkey, the new states in South East Europe, attitudes, differences